

Een sfeerbeeld uit onze rijke historie – BROODNODIG

Vooraf

Hoewel velen van ons tijdens het ontbijt en de lunch al enige tijd andere producten nuttigen, blijft brood nog steeds een belangrijk deel uitmaken van de Nederlandse eetcultuur. De Nederlandse militair maakte en maakt daarop geen uitzondering. Zij, die zijn ingezet tijdens missies op allerlei plaatsen in de wereld en daarbij regelmatig administratief zijn ondergebracht bij eenheden van een andere nationaliteit, zullen met mij beamen, dat je na enige tijd de boterham met kaas, pindakaas of hagelslag gaat missen. Eten is emotie. Dat geldt ook voor het eten van het dagelijks brood. Wat velen niet weten, is dat de Nederlandse krijgsmacht in het verleden decennialang het bakken van brood in eigen beheer heeft gedaan. Daarom besteed ik in dit nummer aandacht aan brood.

De oorsprong

Prins Maurits, generaal in het Staatse leger moet gezien worden als een van de grondleggers van de krijgsmacht. Dat geldt niet alleen op tactisch maar ook op logistiek gebied. Hij heeft tijdens zijn opperbevel de regel ingevoerd, dat elke militair recht had op één brood per dag. Na zijn dood is dit recht vastgelegd in een legervoorschrift uit 1632: “Boven de soldij sal hun vanwege Sijne Princelijke Hoogheid een munitie-broodt ghegheven worden”. Doorgaans werd dit brood door het leger zelf gebakken. In de periode voor de Tweede Wereldoorlog werd dit brood ‘kuch’ genoemd. Deze term moet de lezer bekend voorkomen uit het lied “Rats, kuch en bonen”. ‘Kuch’ is afgeleid van het oudhollandse woord keg dat stuk of homp brood betekent. Het was een tarwebroodje (14x 19 cm en ca. 10 cm hoog) dat elke middag op het bed van de inwonende militairen werd gelegd. Op dat moment was het brood dan al twee dagen oud. De militaire bakkerij moest namelijk altijd een voorraad van twee dagen aanhouden.

Afbeelding 1: Personeel van een militaire bakkerij in het jaar 1912. De chef draagt een stofjas.

Overigens moet de lezer niet de conclusie trekken, dat het bakken van brood niet serieus en professioneel werd aangepakt. Op 9 oktober 1934 verschijnt een document over broodbereiding, waarin de reserve kapitein voor speciale diensten van de Intendance (buiten dienst) A. Peters

uitvoerig ingaat op alle aspecten die van belang zijn. Daarbij wordt onder andere ingegaan op de scheikundige begrippen en processen. Brood bereiden werd serieus genomen.

154 Intendance Basisbakkerijcompagnie

Deze compagnie bestaat na de oorlog uit drie pelotons (veelal burgerpersoneel) die in Amsterdam, Vught en Deventer hun militaire bakkerij hebben. Samen voorzien zij 2/3 van de gehele krijgsmacht van brood. Het assortiment bestaat uit vier soorten: witbrood (voor zieken), bruinbrood (tarwe), grijs brood ('regerings-brood') en krentenbrood. De broden wegen overigens 1000 tot 1200 gram i.p.v. 800 gram zoals dat civiel gebruikelijk was en nog steeds is. De arbeidsomstandigheden in de bakkerijen zijn overigens alles behalve goed. De scheikundige processen zorgen ervoor dat de tanden en kiezen van de meeste bakkers zeer slecht zijn. Veel bakkers hebben in die tijd dan ook al op jonge leeftijd kunstgebitten. Elke ochtend om 3 uur begint het bakproces. Meel aanvoeren, meel reinigen, water, zout en gist toevoegen, kneden, deeg snijden, opbollen en rijzen, bakken (ca. 40 minuten) en vervolgens de broden per 16 stuks in de zgn. Tomado-manden stoppen en de voertuigen beladen met 196 manden. Vervolgens opruimen en tegen 11 uur kunnen de bakkers na het douchen weer naar huis. En zo worden in de beginjaren na de Tweede Wereldoorlog elke dag weer 25.000 broden gebakken.

Afbeelding 2: Het einde van de productielijn met de bekende Tomado-manden

114 Mobiele Bakkerijcompagnie

Op enig moment ontstaat er binnen de Koninklijke landmacht de behoefte om ook te velde en zelfs buiten het Nederlands grondgebied brood te bakken. Het Nederlandse brood is zo uniek, specifiek en onmisbaar voor het moreel, dat het Ministerie van Oorlog met ingang van 7 november 1952 de 114^e Mobiele Bakkerijcompagnie formeert. De compagnie bestaat uit een compagniesstaf en drie pelotons die elk zelfstandig kunnen werken. Elk peloton beschikt over een volledige uitrusting voor een bakkerij en bestaat naast een commandogroep uit drie groepen van zeven man, die roulerend op de bakkerij kunnen worden ingezet. Elk peloton beschikt daarnaast over een relatief grote groep technisch personeel voor het onderhoud en de controle van de machines en de aggregaten. Het voertuigenpark is voor die tijd aanzienlijk:

- 1 zware trekker met een 30 tons trailer met oveninstallatie
- 1 waterwagen met een 10 tons trailer met deegmakerij
- 1 waterwagen met een 10 tons trailer met rijsininstallatie en
- 4 meelwagens met 4 trailers met aggregaat.

De compagnie werkt onder commando van de zgn. Legerintendant en is bij klokrond optreden in staat de legeraanvullingsplaatsen dagelijks van 22.000 broden van 1000 gram te voorzien. Het dagelijkse rantsoen is op dat moment 500 gram brood per man per dag. De compagnie kon dus brood bakken voor 44.000 man. Dat waren nog eens verzorgingstotalen! Een bijzonder detail is dat de bakkerij dagelijks ruim 6.000 liter schoon water nodig heeft.

Tijdens de oefening "Hold Fast" (eind 1953) wordt de eenheid voor het eerst te velde ingezet. Helaas was het na 2 dagen gedaan met de bakkerij. Het was een grote tegenslag voor de compagnie zelf, maar zeker ook voor de Inspectie der Intendance die de eenheid als vlaggenschip beschouwde. De revanche liet niet lang op zich wachten.

In de Legerkoerier van november 1954 is in een artikel uitgebreid aandacht besteed aan 114 Mobiele Bakkerijcompagnie. In september van dat jaar vindt de oefening "Battle Royal" plaats in West Duitsland. De compagnie heeft in het dorp Wallenhorst (niet ver van Osnabrück) onder 'dekking' van bomen, tussen de plaatselijke katholieke kerk en de pastorie, haar drie grote wagens neergezet. De compagniescommandant, de reserve kapitein H. Koetsier, en de pastoor hebben hiertoe een deal gesloten waarbij de belangrijkste voorwaarde is dat de motoren worden stilgezet rondom en tijdens de heilige mis.

Camouflage van de wagens was een behoorlijke uitdaging. De pelotonscommandanten, die een speciale cursus hebben gevolgd bij de camouflage school van de genie, konden hun werk vanuit de kerktoren beoordelen.

Afbeelding 3: Een trotse reserve kapitein Koetsier tijdens oefening "Battle Royal"

Vanaf 11 januari 1955 neemt de compagnie ook de bevoorrading van alle onderdelen, die in de regio Amersfoort en Amsterdam zijn gelegd over van 154 Intendance Basisbakkerijcompagnie. Zij betrekken daarvoor de Oranje Nassaukazerne in Amsterdam.

In de loop der jaren verandert de visie aanzienlijk. Zo is in het verslag van een vergadering bij de Directeur-Generaal van Defensie (2 november 1961) het volgende te lezen:

“Er bestaat geen reden om voor brood een afwijkende procedure te handhaven als geldt voor de verwerving van verse levensmiddelen waarvan het brood in feite een component is. Door (statische) militaire bakkerijen wordt een product vervaardigd dat ook in de civiele sector verkrijgbaar is, zodat niet van een militaire noodzaak gesproken kan worden om die productie in eigen hand te houden.”

Als daarnaast over de waardering van het zorgvuldig gebakken brood het volgende vermeld wordt: *“In het algemeen heeft men bij de troep weinig waardering over grijsbrood (ook wel regeringsbrood genoemd) en ook het bruinbrood wordt minder geapprecieerd naarmate de consument lager in rang is.”* lijkt het einde van de militaire bakkerijen niet ver meer.

Na enige jaren heen en weer gepraat, worden de bakkerijpelotons in Vught, Deventer en Amsterdam in 1965 opgeheven. Vanaf dat moment wordt brood civiel verworven.

Afbeelding 4: Een lijndienstvoertuig van Territoriale Vervoerscompagnie Oost bij de leverancier

Dat brood nog steeds een essentieel deel uitmaakt van de dagelijkse voedingsbehoefte van de Nederlandse militair blijkt wel uit de inspanningen, die de werkgroep rondom de Mobiele Satellietkeuken (MSK) heeft gedaan om zo vers mogelijk brood vanuit de modernste uitrusting te kunnen leveren.